

David Cases, Palamós, 7 d'agost del 2021

VILADELSAC: UN MICROCOSMOS NARRATIU

Viladelsac és el trànsit accelerat de l'adolescència cap la vida (real) per part d'un nen que, durant un any (any acadèmic), queda exposat i alhora desposseït a/de tots els referents comuns de la infantesa. Té a veure amb el que s'anomena ficció d'iniciació, descobriment o *bildungsroman*.

L'estructura narrativa conté 77 esquetxos narratius, el fil conductor dels quals és el diari personal que escriu el nen protagonista, que s'explica a partir de la seva actuació/reacció a tot el que l'envolta, i així és com els lectors assistim a una identitat interessant en contínua evolució.

Si la tècnica narrativa és la del narrador intern i protagonista, ben aviat traspua la veu de l'autor, que no ha buscat la versemblança de la veu infantil perquè empra la ironia característica a les seves obres: se serveix dels ulls d'un nen per expressar conceptes i matisos d'adults. Tant és així que, cap al final, el protagonista afirma que de gran vol ser escriptor per '*escriure coses que s'entenguin i que la gent no s'avorreixi llegint-les*' i aquí compareix en Damià Bardera, que evita sempre els convencionalismes a l'ús i el simplisme del políticament correcte d'avui dia. El nen-narrador al començament es limita a descriure uns fets que el sorprenen (l'arribada al poble), però mica en mica va fent comentaris i fins i tot anàlisis del que passa al seu voltant, emprant paraules i raonaments d'un adult: en 'Mosca petit' és una caixa de ressonància aguda, de manera que les coses i els fets esdevenen vivències amb relleu. Hi ha altres elements de probable caire autobiogràfic, com ara el coneixement de la vida rural i el contrast amb la vida urbana, la vàlua d'una cultura de la vida que sovint entra en contradicció amb les autoritats que ens envolten, com ara la família, l'escola..., que veuen qüestionats els valors que acríticament els han apartat de la natura.

L'anecdolari narratiu de la ficció se sosté en un marc biogràfic mínim, deliberadament ocult al principi, que explica la presència del nen protagonista a Viladelsac: és orfe de pare de fa poc i la mare no té la força o la capacitat necessària per fer-se'n càrrec, i per això el deixa en mans d'uns avis, amb qui manté un clar distanciament. Mica en mica, s'anirà descobrint una visió crítica envers un passat infantil cada cop més allunyat del present en què viu ara: el pare, un escriptor mediocre i alcoholitzat; la mare, un ésser sempre absent, que no compleix amb les expectatives que s'hi té i que no només es veu com li fa retrets la seva pròpia mare i àvia del protagonista (*No et fa vergonya deixar aquest nen tan sol?*) sinó també el seu propi fill, perquè se sap abandonat i veu incomplides les promeses que se li han fet.

Viladelsac és la natura i el desemparament amb què s'afronta: el nen protagonista s'adapta a una vida rural inèdita ('salvatge') desprenent-se progressivament de la civilitzada i urbana educació que fins aquell moment l'ha embolcallat i adoptant criteri propi que el farà descobrir-se com un individu; tan canviat que al final de l'obra es resisteix a marxar d'allí, sense esperar ja res de la seva mare. El protagonista percebrà la manca d'orientació i acompanyament en la vida, assumirà que no hi ha cap autoritat en descobrir que la solitud i la violència són consubstancials a la vida de tots els éssers. És remarcable la insistència en el concepte de 'bondat' a l'obra: la mare resumeix amb un *Sobretot, fes bondat* el seu llegat (una reminiscència d'obres com *El Lazarillo de Tormes*, en certa manera). El nen s'esforça per seguir-lo i recordar-lo sovint, fins que se'n desentén obertament: conscient que la mare no el deixaria anar de colònies si sabés la seva conducta i les notes escolars que ha tret, etziba un *'aquí sóc en Mosca i els avis em deixen fer el que em surt dels collons'*. La 'bondat' es descobreix com un concepte buit de contingut, postís o ingenu al capdavant: cap ètica se sosté contraposant-se als fets de la vida mateixa. Un exemple, per veure-ho de forma plàstica a l'obra, és valorar la descripció dels avis: responsables, comprensius i amables, són també la falta d'alguns dits a la mà o les ungles negres, un i altra, respectivament. Els referents paterno no en surten gens ben parats: el pare és reinterpretat com una nosa i una amenaça (*'Sort que al meu pare no va arribar-li*

mai el fetge nou', diu, quan s'adona que el pare d'en Nandu beu d'amagades i que quan s'enfada es treu el cinturó); i quan, al final, la mare se l'enduu de Viladelsac se'n desmarca abruptament (*'la mala puta ronca com sempre', 'està grassa com una truja', 'lletja com un pecat mortal i peluda, i més sentimental que un vedell. I xerra pels descosits'*). Definitivament, s'ha tallat el cordó umbilical.

La vida a Viladelsac és de veritat i, per això mateix, no té els atributs amables o idíl·lics amb què comunament s'associa la vida de poble i la dels infants sinó que conté expressament elements brutals, descarnats, atrevidament grotescs i finalment poc realistes, passant d'una impossible visió objectiva a una altra cada vegada més subjectiva, onírica i, a cops, delirant, com una forma nova i pròpia de viure la realitat, de ser-ne actor sense patir-la. Podria dir-se que és una vida sense amor o amb l'únic amor possible a la vida, amb uns adults que mai no estan a l'alçada del que s'espera d'ells. Fent un repàs, queda clar que els avis no poden fer d'uns pares absents; però, en canvi, no semblen decebre el protagonista: li ensenyen el que necessita (com ara enfilar-se als arbres); no li donen abraçades ni petons però sí bitllets de 1000 pessetes quan s'escau i, sobretot i sorprenentment, mai no l'enganyen amb respostes edulcorades o falses. Són les figures més respectades.

La mestra a l'escola es veurà sobrepassada pel seu alumne: comença admirant el seu posat de ciutat i les seves bones notes, i acaba preocupada per ell, veient com canvia a pitjor, amb malifetes, comentaris i somnis inadequats: *'M'ha dit que quan vaig arribar al poble, era molt bon nen. 'Una delícia', m'ha dit. Però que, amb poc temps de viure a Viladelsac, m'he convertit en un salvatge'*. I és que quan desaprova les redaccions que li presenta ho fa de forma tramposa: el que en realitat desaprova és la vida que duu i la manera com la viu, no pas l'escriptura. Perd bona part de la seva autoritat sobre ell quan desisteix confiant-lo a una psicòloga. El més grotesc és que l'alumne acabarà descobrint la seva debilitat, els seus conflictes interns, i, a la vegada que la fa plorar, tracta de donar-li ànims per superar-se.

Pel que fa a la psicòloga, aquesta esdevé una joguina en mans d'un nen que la desconcerta cada vegada que hi tracta; fins al punt que aquest, conscient del sotmetiment que li infligeixen uns mètodes d'atenció tan benintencionats com inútils i esgotadors, la plany i ja sap la molta feina que li dóna i li acabarà donant. Tampoc són referents edificants els monitors de colònies, ocupats amb jocs d'entreteniment però absents quan es produeix violència entre iguals o bé inductors a mantenir conductes libidinoses d'una esbossada pederàstia.

L'obra de Damià Bardera és entretinguda i no avorreix, talment com ell desitja. En part perquè les vivències del nen protagonista són molt diverses i sovint sorprenents. Quan assistim a les tradicions locals de la cultura del país, tan importants en la vida d'un infant, les trobem reinterpretades sota la mirada lúcida d'aquest: les *hòsties* incessants contra la soca del tió, els dinars nadalencs en silenci, la broma cruel de l'avi el dia dels Innocents anunciant-li una visita de la mare, uns Reis que viatgen en tractors atrotinats, un concurs de redacció de St. Jordi que no guanyarà malgrat la seva destresa, unes excursions on bona part de l'interès se centra en els revolts de carretera per on passa l'autocar, allà on tan aviat s'hi troba una família feliç com una *puta*, un Carnestoltes amb una olla de xocolata on algú hi perd l'ull de vidre ... Hi trobem també algunes escenes tendres i excitants com el petó a la galta de la Mireia, aprendre a fer l'allioli, anar a caçar bolets o aprendre a disparar amb l'escopeta; però abunden aquelles altres pertorbadores i gens 'edificants' com l'àvia colpejant fins a la mort un sac amb gatons, una màquina a les mamelles de les vaques quan són munyides o un braç sencer de veterinari a l'interior d'un animal quan és inseminat, disparar contra orenetes (per més que la mare les considera '*ocells de Crist*'), voler ser '*domador de lleons*' quan veu el poder del pare d'en Nandu fent servir el seu cinturó, somniar amb un carnisser amb budells tendres penjats al coll, buidar ulls a un amic o estabornir un altre amb una ampolla de *Larios*, clavar un ganivet a l'esquena d'un altre només per comprovar que no sent res perquè és de fusta ... El conjunt de tot plegat és provocador i la ironia de l'autor descobreix una intolerable familiarització amb la violència i la sordidesa. Aquesta banalització dins la vida quotidiana del nen protagonista colpeix per la sistemàtica omissió del

dolor, que mai no és considerat, relegant-lo a la irrellevància i fent així impossible la compassió i l'empatia amb què solem associar la condició humana, la civilització.

Aquesta proposta estètica de l'autor atorga protagonisme a aspectes que solen precisament obviar-se, per allò que sol ser entès com 'de bon gust'; ben al contrari, l'autor sotmet el lector a una estridència sostingudament latent i característica en ell presentant i ressaltant el desagradable, l'estrany, l'escatològic, el lleig, el políticament inacceptable i el tabú, dins una vida de poble que un lector desprevingut hauria esperat que fos convencional. Així és com el nen protagonista es familiaritza amb personatges com ara la boja de la Prudència Moll (que, segons en Nandu, els ensenyarà un dia *'la patata'* quan estaven borratxos), 'bojos oficials' com en Maurici Xotes o amb disminucions com en LLorenç, que es creu que és qualsevol animal i a qui provocaran una erecció descomunal a les colònies ... També altres com el deforme Amadeu Menjagossos, el borratxo de l'Anicet de Cal Tendre, el Gumbau que es masturba al tronc d'una olivera, la Maria Lestreta que se suïcida quan és escollida pubilla i tothom diu que està embarassada, el pastor que al seu somni s'ho fa amb ovelles ... I de la crueltat ja esmentada abans en tenim exemples per tot. Sovint adopta forma de broma, de joc, de bondat, de cultura o qualsevol altre valor benintencionat: nens que juguen amb la cama ortopèdica d'un company, pedrades que deixen un altre inconscient, buidar els ulls a un amic perquè pugui ser un pirata, regalar un gos sense una pota a un nen amb cama ortopèdica, dissecar un negre i exposar-lo a la vitrina d'un museu, castigar un company perquè mata gats tirant-los dins d'un pou, rebentar gallines a puntades després d'un concert o calar foc a la casa on viu la dona quan s'està borratxo, arrancar-se la dent amb un fil en comptes d'anar a visitar-se al dentista, desempallegar-se d'un conill malalt perquè la serp o el falcó el devorin ... I el nen protagonista, ensinistrat en una vida molt diferent a com abans la concebia, quan ara posa la dent sota el coixí espera l'arribada de l'angelet amb clares males intencions: *'El molt fill de puta no venia. Era com la mare, que prometia i prometia.'*

I sovintegen els motius 'de mal gust': desenterrar ossos de morts d'un cementiri per jugar a la guerra, gossos coixos a qui també falta un ull, sangoneres que xuclen sang del braç, aprendre a matar i esbudellar una gallina, destacar les berrugues al nas o les dents grogues o el tartamudeig d'alguns, les burilles d'una nena de classe, cagar a la muntanya en una excursió, un ull de vidre ... També hi ha força personatges amb cames ortopèdiques o sense dits a la mà (talment com titelles inacabats); en ocasions, elements escatològics com cagarros i pixats o directament fà·lics com la cigala d'en LLorenç... Les coses es tornen inversemblants algunes vegades i, quan no es tracta declaradament de somnis, adquireixen igualment un caràcter oníric: la casa de la Vella de la Pega Dolça, l'Home del Sac, el cap de la Mireia a través d'una nina en un cotxe, el cap arrancat a un company que serveix de penyora, les històries que s'expliquen al cementiri de nit, brutalitats com calar foc a un company o decapitar-lo ... Tot forma part d'aquest imaginari de Viladelsac, on realitat i fantasia no tenen llindees que els separin amb claredat.

Viladelsac conté un nombre remarcable de personatges, la caracterització dels quals és força diversa també: acaba sent un microcosmos narratiu on es forja la personalitat del nen protagonista i que atrapa el lector, còmplice a través de la lectura de la vida dels Nandu, Cesc i LLorenç, la Mireia i els extravagants Amadeu, Prudencia, Hortencia, Anicet o els imprescindibles avis, la senyoreta del col·legi, la psicòloga i els monitors ... I el nen protagonista en forma part i n'exclou la mare, a qui considera una intrusa i per això es resisteix tant com pot a marxar-ne. Gairebé tant com el lector que en gaudeix, ja més alleujat per saber de l'existència de Viladelsac des de la cadira amb què sosté aquest llibre a les mans.